

IDENTITY PIRKKO SAISIO

Jan-Marek Šík

Pirkko Saisio
Nejmenší společný násobek
přeložila Jitka Hanušová
Host, Brno 2024
213 stran

Málokterá osobnost finské kultury je tak renesanční jako Pirkko Saisio (nar. 1949). Je prozaičkou, dramatičkou, herečkou, režisérkou, scenáristkou a libretistkou, která už od poloviny sedmdesátých let ve své domovině čeří vody literární debaty. Nyní se představuje i českému čtenáři, a to chvályhodně již letitější knihou *Nejmenší společný násobek* (*Pienin yhteinen jaettava*, 1998), která patří k tomu nejlepšímu z její tvorby.

Pirkko Saisio píše o lidech na okrajích, což bezpochyby vychází z její životní zkušenosti: pochází z komunistické rodiny, otec a matka byli ateisté, ona se chtěla stát pastorkou, avšak coby dívka jí to tehdy ještě nebylo umožněno. V roce 1975 vystudovala herectví a zároveň vydala román z dělnického prostředí o vztahu matky a dcery *Elämänmeno* (Běh života), do nějž původně v motivu coming outu zakomponovala i další z návratných témat své tvorby. Saisio

ovšem opět předběhla svou dobu, a proto linii homosexuální lásky na doporučení nakladatele odstranila, aby u čtenářů i kritiků slibný debut nepotopila. Trvalo takřka deset let, než čas jakžtakž dozrál a Saisio jako první ve Finsku vydala knihu o vztahu dvou žen *Kainin tytär* (Kainova dcera, 1984).

Z rozsáhlé bi(bli)ografie Saisio ještě jeden moment, jehož znalost není při čtení *Nejmenšího společného násobku* k zahoezení. Saisio na přelomu osmdesátých a devadesátých let publikovala tři romány pod jménem Jukka Larsson a dvě knihy coby Eva Wein. Za touto identitární hrou se skrývala mimo jiné snaha dokázat, že knihy přijímáme v závislosti na osobě jejich autora: v prvním případě sehrál v kladném přijetí drsných knih z vězeňského prostředí roli jak gender, tak autorovy deklarované zkušenosti tamějšího kaplana a z nich plynoucí vyzdvihoaná autenticita díla; v druhém kromě mládí „autorky“ a stejnojmenné vypravěčky také téma židovství, které bylo a je ve Finsku marginální. V případě Evy Wein musela Saisio s pravdou ven v okamžiku, kdy byla druhá z knih, *Kulkue* (Průvod, 1992), popisující Evino pátrání po předcích, nominována na Cenu Finlandia. A debata o autorské odpovědnosti a „přijatelných“ mezích mystifikace byla na světě.

Saisio se následně na přelomu tisíciletí otočila sama k sobě a napsala trojici románů o postavě jménem Pirkko Saisio, která s autorkou sdílí mnohé rysy. Podle reálné Saisio je však její protagonistka fiktivní, protože jiná ani z podstaty věci být nemůže: je založena na autorčiných vzpomínkách a ty jsou vždy výsledkem konstrukce. Zůstává tedy nezodpověditelnou (a proto zbytečnou) otázkou, nakolik „věrný“ obraz života v trilogii čteme.

Román je prvním dílem takzvané Helsinské trilogie. Protagonistce umírá otec a tento fakt ji nutí vracet se především do dětství — a psát o minulosti. V centru se ocitá právě proces uvědomění si svého spisovatelského já, což je vyjádřeno i rozdvojením vyprávěcího hlasu

na ich-formu a er-formu. Změny perspektivy v textu se však zdají spíše arbitrární a mohou odrážet fakt, že jak hlas „já“, tak „té, která vše neúnavně zkoumá“, k hlavní postavě dosud bytostně patří. Ustanovení těchto pozic je však prvotním krokem jak k samotnému psaní, tak konkrétně k psaní autofikčního — autofikčního momentu u Saisio spočívá už v tematizaci této duality.

Popis dětství v padesátých letech se skládá z prázdnin u prarodičů na venkově, historek o rozvětveném příbuzenstvu či ze vztahu s matkou, mnohdy žijící jakoby ve vlastním světě, a s otcem pracujícím ve prospěch finsko-sovětského přátelství. Právě postava dominantního otce prochází v románu (kromě samotné protagonistky) největším vývojem, který v lecčems kopíruje ovzduší padesátých let. Tento dělnický syn, jenž musel od dětství tvrdě pracovat, se snaží rodinu posunout výš na společensko-ekonomickém žebříčku, což se projevuje pohříchu materiálně: dceři pořídí kolo (jediné v sousedství), matce koloniál (aby ji nikdo nevykořisťoval), sobě titul obchodního inženýra. Kniha vyniká psychologickou drobnokresbou a smyslem pro detaily, které plasticky přibližují minulost i provazují jednotlivé časové roviny vyprávění.

Holčička však i skrze četbu zasmušilého Čechova nachází způsob, jak poodstoupit od reality do světa, který je jí bližší, tedy ke slovům, představivosti, a jejich kombinací k možnosti tvorby a skrze ni volby, a tudíž svobody. Kniha sugestivně popisuje první odpoutávání se od rodičů, vzrůstající osamělost, první vzplanutí k sestřenici a židovské cirkusové umělkyni, setkání s vírou a pocity, které je dosud těžké odít do slov — ale také jasné vědomí toho, že by chtěla být kluk a jak moc nás ovlivňuje to, čím jsme se narodili, do jaké rodiny a jak vypadáme.

Nejmenší společný násobek je fascinující začátek příběhu. Uvěříme-li finským literárním kritikům, s nimiž však Saisio vždy tak trochu sváděla boj, jsou další dva díly přinejmenším stejně dobré. Těšme se. ●